

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
ELHÚNYT TAGJAI FÖLÖTT TARTOTT
EMLÉKBESZÉDEK.

SZERKESZTI A FŐTITKÁR.

VI. KÖTET. — 11. SZÁM.

EMLÉKBESZÉD
DANIELIK JÁNOS

TISZTELETI TAGRÓL.

SZVORÉNYI JÓZSEF

T. TAGTÓL.

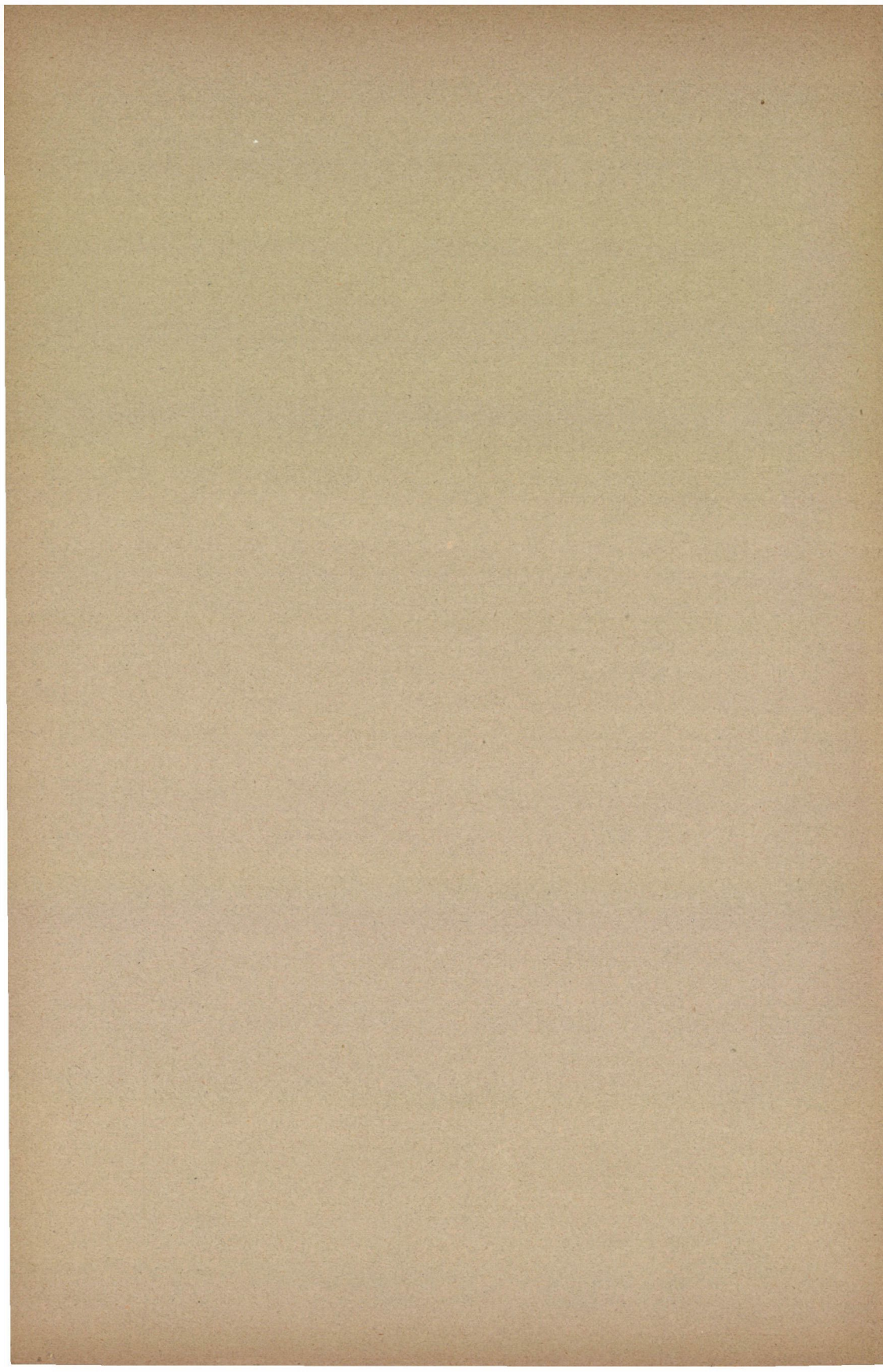
(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1891. jan. 26-iki összes ülésén.)

Ára 30 kr.

BUDAPEST.

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1891.

EMLÉKBESZÉD
DANIELIK JÁNOS

TISZTELETI TAGRÓL.

SZVORÉNYI JÓZSEF

T. TAGTÓL.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1891. jan. 26-iki összes ülésén.)

BUDAPEST.

1891.

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

EMLÉKBESZÉD

DANIELIK NEPOMUK JÁNOS

a M. Tudom. Akadémia tiszteleti tagjáról,

SZVORÉNYI JÓZSEF, tiszteleti tagtól.

(Olvastatott a Magyar Tudom. Akadémia 1891. jan. 26-diki összes ülésén.)

Az emberi élet tüneményeit nyomozva nem nehéz belátni, hogy bár magukban véve kuszált töredékek gyanánt mutatkoznak: forrásukat, folyamukat s nehézkedéseket tekintve, nem minden rendszer s egybefüggés nélküli zűrzavarnak tekintendők azok. Sőt életegység lüktet bennök, úgy, hogy egy egységes épület részeinek kell őket találunk.

Van t. i. egy kötelék, mely összefüggésben tartja az összes anyagi és erkölesi világot. Ha jól tudunk látni, ráismerhetünk e kötelék egyes csomóira. Sőt többre, arra is, hogy noha életsorsunk nagyobbadán rejtély magunk előtt is, a mi benne és általa történik, törvények szerint történik.

Érjük be hát azzal, hogy a sors maga is törvény és hogy semmi sem esik az emberi életben ezen törvény, azaz egy felsőbb gondviselés világrendjének ellenére. S bár nem ritkán játékos fordulatokat, váratlan változásokat idéz fölszínre ez a rend, maga nem változik, hanem csak az emberi viszonyok változnak. Csak látszatra valósul meg néha a közszólás: kiki maga szerencséjének kovácsa... Az *egyeniség* meg ama *törvény*, — kell, hogy ezek ketten fogjanak össze javunkra, ha diadallal kívánunk megállani az élet küzdelmében. Életsorsunk velünk született, bennünk lakik, legtöbbrészt magunkban hordjuk annak magvait.

Közel fog állani akárkihez is, tek. Akadémia, hogy hasonló eszmélkedésekbe merüljön azon emlékezéseknél, melyekkel tiszteleti tagtársunk, néhai *Danielik János* életfejléményeire visszatekint, melyeknek ragyogására oly váratlanúl, oly idő előtt borított fátyolt mostoha sorsa. De kien gesztelődést fog lelni azon sok szép, nagy és hasznos gondolatok, azon, mostanáig áldásosan fenálló alkotások és végre a tanúságok által, melyek e férfiú életének tüneményszerű jelenségeiben sorakoznak. Sajnos, hogy a nagy szellemek gyakran nem a fejlődés és visszafejlődés rendes törvényei szerint nőnek, vagy múlnak el! — Az ő hirtelen hanyatlása azonban részvétet érdemel; mert nem köznapi, nem elhomályosító indokok idézik elő fényes pályájának korai abbaszakadását; hanem jószívűség, bátor szellem, nagy és merész eszmék s kezdeményezések, melyeknek létesülése nem az ő erején múlt. A nagy elhatározásokhoz nagy és fogékony idők is kellenek.

Midőn azért néhai társunk nyomdokait fölkeresni szándékozunk, ne felejtjük, mikép annak, ki egy tartalmas és változatos élet folyamában saját szemeivel látni s az igazságot megtalálni kívánja: a szavazatokat megolvasni nem szabad.

A kitűnő embereknek minden jók kedveztek mindenkor, részint mivel szüksége van rájuk a társadalomnak; részint mert minden művelt népnél érőnek kell lenni úgy az élő jelesek tiszteletének, mint az elhunytak jó emlékezetének.

* * *

I. *Danielik János*, az 1888-iki január 23-án Egerben elhunyt czimzetes pristina püspök és udvari tanácsos, hazánk egyik legregényesebb vidékére nyitotta elsőben szemeit. A Gyöngyösi István, Arany János és mások által megénekelt Murányvára alatt, Gömörben, *Murányalján* éltek és haltak el szülei. Atyja, mint megyei csendbiztos, az 1831-iki «nagy cholera» alkalmával pedig mint kiküldött egészségügyi biztos, Polonkán szolgálta megyéjét. Szép latinságáról volt nagy vidéken ismeretes és tudományos készségéről egyszersmind, főkép a jogi és történelmi szakban. Tudva lévő, mikép

századunk első három tizedében még, melyeknek folytatában legidősb gyermeke *Nepomuk János* is (1817. május 20-án) született, felső megyéinknek nem csupán papjai, hanem iskolázott világi férfiai is mintegy másod anyanyelvökül éltek a latinnal. Így a derék apa, *Danielik Ignác* is, a mint nevét állandóan írja. Fiával is korán igyekszik megkedveltetni a latin klasszikusokat, fölébresztvén egyúttal benne a tudományos ismeretek szomját és a hasznos könyvek s az olvasás szeretetét. Szabad óráiban maga fejtegeti azok szépségeit s a mi akkor nem volt ritka, gyakorlatilag már zsenge korában bevezeti Jánost a latin beszédbe, midőn annak szabályait még nem is ösmerte. Ezen atyai vezetésnek lőn gyümölcse, hogy Rozsnyón a prémontréiek gymnasiumában s utóbb mint növendékpap a pesti központi szemináriumban magasan kiemelkedék tanulótársai sorából, úgy, hogy 1836-ban, mint másodéves theologus, bölcsészettudori koszorúját mutathatá már be a fia tulajdonain s jövőjén nagy várakozással csüggő édesatyjának. S Murány regényes multja, beszédes romjai, vidékének elbűvölő szépsége s tiszta, üde levegője egyrészt, s másfelől a művelt szülői ház képző befolyása csakugyan mind arra hatottak össze, hogy a nyúlánk, szép, szellemes, hamar lelkesedő s munkaszerető és munkagyőző fiatal papnak nagy jövőt ígérjen mind, ki figyelemmel kísérte lépteit.

A feltűnést, melyet tudori oklevelével keltett, a következő 1837-ben irodalmi zsengéivel csak fokozta. A központi növendékpapok magyar iskolájának évi «Munkálataiban» (1837—1838. IV. V. köt.), mint egyszersmind az iskola elnöke, bocsátván azokat közre, egyházi körökben országszerte figyelmet gerjeszte tanultságának széles köre, érettsége s különösen előadásának nyugodtsága és szépsége által. Tanuló korában kezdé tehát már szellemerejének csillanásait fölismeretni és sikeres törekvéseivel magának hathatós pártfogókat szerezni.

Így történhetett csak, hogy 1839-ben a tanulói padokból mindjárt a tanári székre léptették, a philosophia és a magyar irodalom rendes tanárává nevezvén őt ki egyházmegyei kormányra, noha pappá még csak a következő 1840-ben avatá fel Kassán Ocskay püspök. 1842-ben, jól látó édesatyjának nagy

helyeslései közt, a theologiai karba, a bibliai tanulmányok s a görög és zsidó nyelv tanszékére kívánczozott át, ennél maradván mindaddig, míglen 1848-ban a szűk városkát, Rozsnyót, a «Religio és Nevelés» című lap szerkesztőségébe Somogyi Károly által meghíva, a fővárossal cserélé föl.

II. Éppen a márcziusi viharos napokban érkezett meg Pestre. Az egyházi tudományokban bírt mély és terjedelmes ismeretekkel fölszerelve, szigorú papi szellemtől áthatva s ennél fogva erős kath. elvek által sugalmazva tette itt kezét a munkára, ellensége minden forradalmi eszmének s törekvéseknek. Még elevenebben léptek e tulajdonai fölszínre, miután 1848-iki júliusban az előbb nevezett lapnak szerkesztője, 1849-re pedig tulajdonosa lett, «Religio» címmel folytatván azt tovább, oly kifogástalan loyális szellemenben, hogy a bécsi kormány bizalmát csakhamar megnyervén, az által a magyar-ellenes mozgalmakban nagy szolgálatokra lön kiszemelve. Ennek köszönheté a kitüntetést, hogy még azon 1849-ki október 1-én, 32 éves korában, már az egri fényes főképtalanba lön bekebelezve; október 31-én pedig, Geringer cs. teljhatalmú biztos által, a hazai iskolák átszervezésével foglaltos bizottságba is meghíva.

Az ötvenes évek folytában fölsimert nagy képességeit és befolyását br. *Kemény Zsigmond* a nemzeti ügynek törekvék megnyerni. Megismerkedék Danielikkel és ez az ismeretség elhatározó fordulat lett ennek életében. Sikerült t. i. Keménynek hamar meggyőzni őt arról, hogy Magyarország alkotmányos jogai eljárásza nincsenek, nem lehetnek; csak idő kérdése, hogy visszatérjenek. Beismerteté vele, hogy nem állhat a haza s a katholicismus érdekében bármikor, de főkép a jelenlévő viszonyok közt és Magyarországon, mereven szembehelyezkedni a protestantismussal, mint ezt az ideig s kivált a közelebbi múltban lapja érezteté... S ettől fogva Danielik kizárólagos egyházi benső világa egyre tágabb rést kezdett engedni a politikai új áramlatoknak. Az érintkezés közte s br. Kemény és környezete közt mind sűrűbbé s meghittebbé vált, annyira, hogy annak lassankint bizalmas barátjává, utóbb pedig nyilvános működésében frigyves társává lett.

A főváros politikai légkörének hatása különben is mutat-

kozék már nála, úgy hogy a «Religióban» közlött czikkei miatt, melyekben a rendőrség izgató hangot és a fennálló viszonyok ellen irányzatokat szimatolt, a lap letartóztatva, maga pedig 1851-iki augusztus 2-től október 1-ig kitöltendő kéthavi fogságra lőn ítélve, melyet ki is töltött. Lapja ettől fogva, az egyetlen, mely ezen időben egy-egy szabadabb szót meg mert engedni magának, egész 1852-iki október végeig szünetelt, midőn a kormányzó főherczeg, Scitovszky primás közbenjárására megengedte, hogy Danielik a szerkesztést újra fölvehesse s folytathassa.

Míg e fordulathoz a kath. sajtó élvezői, köztük, az akkori vácsi nagy püspökkel együtt, számosabb főpapjaink szerencsét kívántak: érseke, a politikai egünket mindinkább elsötétülni látó *Bartakovics*, lyceumi könyvtárának gondozására Egerbe, haza szólítá őt; utóbb azonban visszavonván rendeltét, Danielik továbbra is lapja mellett maradt.

Ezen időtájt, 1852. őszén, kezdé magát az előtte megnyílt politikai pályára főszerelni. Többi között csak a panonhalmi híres könyvtár többes példányaiból, a nagy könyvismerő Czinár Mór kijelölései szerint, politikai s történelmi munkákban, egész kis könyvtárt szerzett be. Ez által nagyot nőtt s folyvást gyarapodott könyvtára a legtekintélyesebb magán könyvtárak egyike lőn a fővárosban, mely évek múltával a Szent-István-Társulat birtokába ment át.

III. Helyzetei lassankint nem csak szerencsésen fordulnak és szilárdúlnak, hanem időről-időre nagyban javúlnak is. 1853. elején örvendezését írja már érseke, hogy a kormányzó, Albrecht főherczeg megkülönbözteti és kitüntetgeti őt. Ugyanezt teszi maga Bartakovics is, ki ekkor foganatba vett kiadói nagy vállalataiban mindig Danielik tanácsain jár el s gyakori megbízatásokkal tiszteli őt meg. De még nagyobb jelentékű mozzanat lőn irodalmi s más irányú közrehatásának szélesbítésére és személyes súlyának emelésére az ekkor még «Jó és olcsó könyvkiadó Társulat», 1854-iki február 15-től pedig «Szent-István-Társulat» alelnökségére történt megválasztása, mely hivatalát Fogarasi Mihály püspöktől 1853. év nyarán vette által. Kiváló szolgálatokat tett Danielik ez új cselekvéskörében irodalmi s egyáltalán nemzeti ügyünknek.

Míg t. i. egyfelől politikai láthatárunk egyre borongós lett, ő társulatának, noha nagy szem volt rá, nemcsak életszabadságát tudta megővni, hanem belé új és gazdag fejlődés csiráit is ültetgetni. Irodalmi társulata alapszabályait évenként új meg új revisio alá kellett ugyan bocsátania, nagy gyűléseit pedig csakis az akkoriban hírhedt «polizei-directio» engedélye s csász. kir. biztos felügyelete mellett tartania: mégis nemcsak előbb, de — mint a viszonyok természetéből folyt — utóbb is alig tapasztalt emelkedést s jelentőséget sikerült annak szereznie. Ekkor és általa lőnek kezdeményezve a társulat nagy kiadásai: Cantu Cæsar «Világtörténelme», az «Egyetemes magyar Encyclopædia», a «Szentek élete», a magyar, német és ruthén lapok kiadása stb. Ekkor kezdék első rangú tudósaink (Toldy, Erdy stb.) a társulat kiadásába, vagy csak bizományába bocsátani műveiket; * míg mások — Fáy András s többek — figyelemmel siettek munkáikat a társulat könyvtárának beküldeni. A tekintélyes fejlődést látva, buzdultak egyes hatalmasaink is a társulat anyagi erejének gyarapítására. Gr. *Károlyi István* a «Családi lapok» szépirodalmi folyóirat összes kiadási költségeit viselte s «Cantu» kiadásához s a hivatalnokok díjazásához is tetemesen járult: míg dr. Piszing «Népszerű egészségtanának» magyarra tételét, 500 frttal, maga a helytartó Albrecht főherczeg indította meg. Évenként 30—40, kiadásra ajánlott önálló munka kézírata ment be a társulathoz; s a tudományos kutatásnak első mozzanatai is elé kezdtek állni. Ilyen, bibliographiai kiderítése annak: mily és hány buzgalmi munka létezik Magyar- és Erdélyországban, akár közkézen, akár könyvtárainkban. ** Tömegesen siettek beiratkozni a társulati tagok sorába, jelentkezvén erre (1854—55-ben) magok a protestán-

* Így: Toldy Ferencz «Immaculata. A régi magyar anyaszentegyház hét sz. beszédében» (1855); dr. Erdy János «Szent István életirata» című műveiket stb. S bizományba: Hoványi «Ujabb levelek a felsőbb catholicismusról»; Jerney János «Magyar nyelvkincsek az Árpádok korából» stb.

** Az eredmény ez lett. Latin ima-, vagy énekeskönyv volt: 58, itthon nyomva belőlük 40; magyar 354, itthon nyomva 350; német: 447, hazai sajtónkból 171; tót: 76.

sok is, kiknek száma kétségkívül szépre emelkedett volna, ha az alapszabályok elfogadásukat nem ellenzik vala. S e neki lendült fejlődés nem csak azt eredményezte, hogy az első nyolcz év alatt a társulat saját költségén, 132 munkát másfél millió példányban adott ki és terjesztett el, hanem azon, még fontosabb erkölcsi vívmányt is, mely szerint nagy körben bizalmat és érdeklődést keltve, a további jövőnek is termékeny alapját vetette.

Hanem éppen e hatalmas mozgalomnál fogva, melyet a magyarság védelmére s fentartására kifejtett, valamint azon meleg viszonynál fogva is, melyben «magyar»-nak gúnyolt érsekével, Bartakovicssal állt, a kormánynak nem igen fáradozott tetszésére, annyira, hogy midőn 1854-ben Scitovszky herczeg-primást Rómába vala kísérendő, útlevelét a rendőrség megtagadta. Valamivel utóbb megtehetette mégis ezt az első olasz útját, honnét mély és tartós benyomásokkal s a «titkos kamarási» czímmel tért vissza hazájába.

Érseke atyai jóakarattal csüggyén e kimagasló papjának jelenén s jövőjén, a kormány múltkori bizalmatlankodásából új aggodalmakat merítve, ismételten inti őt a politikai ovatos-ságra. «Ti vagytok most — írja 1855. jan 28-ról — ti vagytok egyedül a magyarság fentartói. Ha ti is elmúltok, vége a magyarnak! Többi irodalmi intézeteink meg se mernek mocczanni; iskoláink lassankint elnémetesednek s nemsokára azon vesszük észre, hogy németekké lettünk». S így látták a helyzetet sok mások. Danielik azonban nem csüggedt; mind nagyobb tevékenységet fejtett ki, úgy hogy elmondhatni: az ő elnöki széke lett e súlyos időkben középpontja irodalmunknak, magyarságunknak, sőt valamivel többnek is. Nem lévén ugyanis ekkor más érintkezési hely, hol a közügyekre hatni lehessen, Danielik nagy ügyességgel bevonta társulata kötelékébe *Deák* Ferenczet, br. *Eötvöst*, *Somssich* Pált, gr. *Károlyi* Györgyöt, br. *Wenckheim* Lászlót s több első tekintélyeinket, kik nemcsak pártoló vagy választmányi tagjai lettek a társulatnak, hanem gyűléseire is rendszeren eljártak, tanácskozásai-ban s vitáiban élénk részt vettek s bizottsági elnökléseket vállaltak. A társulat évkönyveinek minden időkre fényes lap-jait fogják képezni ezek és méltó hálára kötni le Danielik és

társulata iránt az utókort; mert éppen a legválságosb időkben tette nemzeti ügyünknek a legbecsesebb szolgálatokat. Ez időkben számos jeles írónk, kik az irodalomból való megélésre valának utalva, nem találhattak a munkára és keresetre tért. Hogy rajtok némileg segítve s az irodalom javára magok is összetartva legyenek: ez adta Danieliknek (1858) a nemes gondolatot az «Egyetemes Magyar Encyclopædia» megindítására, mely óriási szélességre tervezett vállalat míg egyfelől a magyar közművelődésnek tett hatalmas szolgálatot, más részről, kivált az első években, számos nevesebb, de szűk viszonyok közt élő tudósunknak juttatott biztos keresetet, kiket Danielik valláskülönbség nélkül választott meg s az akkori viszonyokhoz képest fényesen díjazott.

1855. év nyarán gyöngéledések lepvén meg, ezért is, de meg azért is, mert a «Religio», melyet 1849-től bezárólag 1856-ig mint tulajdonos szerkesztett, nagy évi veszteséggel járt: annak szerkesztését más vállakra szándékozták áthelyezni, mit 1857-re csakugyan meg is valósíta, *Zalka* János egyetemi tanárnak engedvén azt által. Szerkesztőségének amaz utolsó évére esik hatalmas apologiája, a «Religio» nyolcz, egymást követő számában (28—35), hol *Ipolyi* «Magyar Mythológiája» mellett, *Csengery*nek akadémiánkban tartott széfkoglalója ellen, a tudomány bámulatos készletével s fegyvereivel, de a védelemben kellő nyugalom hiányával szállott sikra.

IV. Ugyancsak ez az év hozta meg Danielik politikai pályájának első alkalmait. Midőn ugyanis a «Pesti Napló» szerkesztésétől *Bánffay*t a rendőrség (1855) elmozdította, a már korábban *Csengery* «Pesti Hírlapja» körül sorakozott centralista-iskola előharczosainak egyike, br. *Kemény Zsigmond* vette át annak szerkesztését. S politikai sajtónk történetében eseményt jelez ez. Mert az abszolút uralom idejében br. *Kemény* adta meg e lapnak előbb soha nem látott politikai nagy súlyát, részint saját személyisége által, részint és főképp az által, hogy azon időbeli legkiválóbb publicistáink fő gyűpontjává emelvé azt. S akkor történik ez, midőn országgyűlés nem volt, magyar kormány nem volt és midőn megyeink sem léteztek, minélfogva a «Pesti Napló» lehetett csak

s volt is éveken át, Deák Ferencz, br. Eötvös József és a följirati párt vezérpolitikuskainak sugalmazása mellett, az egyetlen nyilvános politikai szószék.

S br. Kemény útján ezen körrel jut Danielik is meghitt viszonyba; de a mit rá nézve kétértelmű szerencsének lehetne mondani. Míg t. i. egyrészről nem csak politikai látkörét, hanem népszerűségét s tekintélyét is nagyban fokozza az egyre szélesbülő ismeretség; másfelől túlságos bőkezűsége itt kezdi sajátkép sűrűbb és fényesebb alkalmait nyerni s őt egy végzetes ösvényre terelni. A társas élet, melybe politikai pályára térve bemerült, szükségképen fényt követelt meg a népszerű főpaptól. A politika — tudjuk — sokba kerül.

Br. Keménynyel és «Pesti Naplója»-val szőtt viszonya itt kezdett fejlődni, melyről utóbb több kiméletlenséggel, mint igazsággal csevegett a könnyelmű hír. Tévedés volt pedig hinni s tévedés ma is emlegetni, mintha valami legbensőbb közelség élt volna közöttük. Inkább csak erős rokonszenvezés fűzte őket össze, melyet politikai érzületük s némely személyes tulajdonaik egyezősége szült és tartott fenn. Kemény barátságos levélkéiben is mindenütt csak püspöki czímen szólítja Danieliket; ez pedig őt, viszont, a báróin. E kérdésben a való csak annyi, hogy egész lélekkel magáévá tette Danielik a nemzeti ügyet, melynek Kemény szószólója vala: és hogy évek során maradt a «Pesti Napló»-nak munkatársa, melyet többnyire álnévvel, vagy különféle jegyekkel s csak nagyritkán saját nevével alájegyzett vezér- vagy tárcza-czikkekkel, ismertetésekkel s kisebb-nagyobb tudományos közlésekkel gazdagította. Cikkei gyakran országos figyelmet keltettek, annyira, hogy azok írója iránt Kemény nem ritkán tömeges interpellációknak lőn kitéve; míg máskor széles körökben folyt taglalásokra s politikai versengésekre szolgáltak alapul; s megesett, hogy nehéz csomókat gördítének olykor a hatalom elé is.

V. Hatni tudott e kívül sok más irányban, de kiválóan a magyarság és az irodalom érdekében. Több bukovinai s moldvai gyermeket ajánlott be az egri érseki finevelő intézetbe; a katolikus vagy csak jó irányú munkáknak, nevezet szerint a Toldy Ferencz által (1856) tervezett «Nagy Legen-

darium»-nak pártolására megnyerni törekedett s megnyert több főpapot s közöttük Scitovszky primást is.

De legnagyobb műve ezen időkből a nemzeti s katolikus gondolaton épült «Szent-László-Társulat», melyet már 1858-ban fogalmazott s tervével, czéljával érsekének mindjárt be is mutatott, noha magát a társulatot csak később alakíthatá meg.

Tudományos irodalmi tevékenysége sem szünetelt. «Columbus» (1856); «Magyarországi sz. Erzsébet élete» (1857); «A történet szelleme» (1857) mind ezen időből valók, melyeknek kitünősége tekintetéből akadémiánk, 1858-iki december 15-én tiszteleti tagjává választja őt meg.

Egyháza s a Szent-István-Társulat érdekeinek, de kivált nagyszabású terveinek organumául 1860-ra egy nagy «kath. politikai lapnak» a társulat körében való megindítását tervezte, egyidejűleg a Lonkay-féle hasonló politikai lappal, mely tervét azonban a «Religio» ekkori szerkesztője, Somogyi Károly, félreértésből megghiúsította, a mennyiben a «Religio», noha 1859. elejétől már a Szent-István-Társulat lapja volt, az «Idők tanúját» korábban hirdette s ajánlotta, minek folytán Danielik szándékától visszalépett.

Nevezetes egyházpolitikai mozzanat Danielik közrehatásában az a kísérlet, melyet 1856-ban a bécsi kormány által megkötött s törvénytelenül hazánkra is rátukmált concordatum idéze föl. A fontos kérdés két pártra szakasztá a magyar papságot. Egyik a hatalommal tartott; míg a másik a nemzeti felfogás mellett állt. Ez utóbbi párt híveihez csatlakozék Danielik, kik midőn br. Kemény Zsigmond szállásán a teendők feletti tanácskozássra tekintélyes számban s köztük három, megyés püspökkel, összegyűltek s abban, hogy a concordatum ellen a pápa elé fölíratot terjesztszenek, megállapodtak: a fontos emlékirat szerkesztésével egyhangúlag Danieliket bízták meg. Arról szándékozott ezen felírat meggyőzni a római cúriát, hogy a concordatum ellenkezik Magyarország alkotmányos jogaival. Az emlékirat azonban, noha megkészült, IX. Pius elé nem juthatott, mivel annak előterjesztését nem engedte meg.

VI. Az ötvenes évek legvégén fogamzott meg társunk

lelkében egy, a magyar kath. klérus összes fekvőségeire alapítandó földhitelbank messzeható eszméje. Egy kath. pénzügyi hatalom eszméje volt ez, tele nemes jó szándékkal; de egyszerűs mind a csaknem legyőzhetetlen nehézségek csomóival.

A belga conservatív-párti katolikusok főtekintélyei s pénzüemberei ugyanez időtájt, 1852—1863, azaz tizenegy év alatt nem kevesebb, mint *nyolcz* hatalmas pénzintézetet alapítottak Brüsszelben, Amsterdamban, Bécsben,* melyeknek élén a hírneves Langrand-Dumonceau, mint ez intézetek létrehozója s igazgatója állt. Mindjárt kezdetben mintegy 350 millió frank társasági tőkét képviseltek intézetei, szervezetekben azon speciálitással, hogy egészben és tisztán csak katolikusok földbirtokaira voltak fektetve; s hogy összes operatióikat a börze mellőzésével hajtották végre, úgy, hogy egyetlen részvényők sem volt a börzén bejegyezve soha, minél fogva minden agiotage ki volt forgalmukban zárva.

Ezen belga mozgalmak adhatták Danieliknek azon egyházpolitikai húzás gondolatát: egy csapással mindenkorra eltüntetni a föl-följelenő rémet, mely «a papi birtokok *sæcularisatio*ja» néven hazánkban századok óta kísért.

Ő is egy földhitelintézetet tervezett hát, mely közt mint nemzeti intézet közt és a magas papság birtokai között oly szoros összeköttetést vett czélba, melynél fogva eme birtokoknak netalán fölmerülni készülő megtámadása ellen, mint saját érdeke ellen, a nemzet tiltakozni legyen kénytelen. Tervében volt ez új banknak is papirjait a börzejátékosoknak ki nem szolgáltatni, vagyis az új papirnak vásárlóit nem a börzei körökben, hanem a nagy tömegben keresni, melynek apró tőkái számára a tervezett bank papirjai biztos, kényelmes és jövedelmező elhelyezési módot szolgáltatassanak. Rejtett czélja volt továbbá: a magyar nemzeti pénzvagyron védelme a bécsi «National-Bank»-kal szemben, melynek azon idők szerint

* S ezek névszerint: A tőkepénzesek egyesülete, Brüsszelben (1852). A belga kir. bank, ugyanott (1853). A Neerland, Amsterdamban (1857). Az Anker, Bécsben (1858). Az osztrák általános társaság, Brüsszelben (1859). A Németalföldi bank, Amsterdamban (1859). Az általános ipar- és kereskedelmi társaság, Amsterdamban (1863). Az ipar- és földhitelbank, Brüsszelben (1863).

400 milliója volt forgalomban s melynek fele hazánkra jutván, 10 millió évi kamatot jövedelmezett. E jövedelem azonban a bécsi nemzeti bank pénztárába vándorolgatott ki, holott itthon is maradhatott volna, a nélkül, hogy eme bank szabadságait megsérteni kellett volna. Oly társulat alakult volna hát, melybe a résztvevő és pedig első sorban a magyar klérus, összes ingatlan birtokaival fogott volna belépni azon legközelebbi czéllal, hogy a földbirtokosok s az alapítók magok is, birtokuk értékének nem feléig, hanem háromnegyedéig nyerhessenek 5%-os kölcsönt egyfelől, másrészt pedig, hogy az egyházi birtokok jövedelmei fokoztathassanak.

E magyar kath. hitelbank tervéről csakhamar szót tettek lapjaink, minek folytán seregestől szállottak a rosszaságok a tervező fejére, mint a ki annak készül kitenni magát, hogy a jövendőség őt, egyházi méltóság léte, mint az egyházi javak eltörlésének kezdeményezőjét kárhóztassa egykor.

VII. Ezen hangulat és a mutatkozott nehézségek miatt egyelőre letett e tervéről; de a helyett egy még nagyobb szabású vállalatról, mely esetleg amaszt is magába olvaszsa, kezdé odább fűzni tervezését. Nem kevesebb volt ez, mint hogy Langrandal összefogva, az európai összes kath. államok egyházi birtokosainak szövetkezését eszközölje. E végből, 1860-iki február 4-én, Német-, Francia-, Spanyol- és Olaszországba, Belgiumba és Hollandba, négy hónapra szóló útlevelet vett ki.

Széles körben keltett ezen útja feltűnést meg érdeklődést; midőn pedig 1861-ben, a rövid alkotmányosság idején, a kir. helytartótanácsához, pristinai val. püspöki czímmel az egyházi ügyek előadójának kinevezve, befolyása egyszerre nagyot nőtt: a hazai s bécsi lapok, ki jó szemmel (Pesti Hírnök), ki aggodalmakkal (Sürgöny), utazása célját a nyilvánosság előtt is kezdék taglalgatni vagy csak találgatni. A kath. irányú «Wanderer», a «Sürgöny» szerkesztőségének megnyugtatóra szólalván fel: «Az ön lapja — ugymond — szintén jelenté Danielik püspök útját a nyugati kath. államokba. A látszatra minden előkészület nélkül színre hozott utazás, mint utólag értesülök, nagy és messzeható czéllal bír, Danielik püspök, ki jelenleg «persona grata», útra kelte előtt

kiballgatáson volt Ő Felségénél s több magas állású személyiség által is fogadva lön. Kétségkívül nagyszerű, de alig valósítható eszméje: Európa összes kath. államaiban az egyházi fekvőségek jövedelmeinek fokozása útján, bizonyos válási alapítványok létesítése, kivált pedig a római curiának tetemes évi összeggel támogatása s ennek folytán a «Péter-fillérek» szokásos gyűjtésének megszüntetése. Úgyszólván, az összes kath. birtokok tömegesítése van czélba véve, s ezen ügyben kíván Danielik püspök Európa legkiválóbb egyháznagyaival érintkezni. Mint áll ma a többször nevezett püspök buzgalmának eme nagyszabású terve, nem tudni; csak annyi bizonyos, hogy a szükséges lépések a római curiánál már meg vannak téve és hogy a püspök ott kiváló jó akaratnak örvend. A mennyire még az ügyben értesülve vagyunk, az a szándék, hogy a mondott czélra a kath. államok disponibilis egyházi vagyonainak kezelése egy jónevű pénzügyintézetnek adassék által. Ha végre még ezekhez adjuk, hogy Danielik püspök a Langrand-Dumonceau által vezetett brüsseli banknak itteni (bécsi) teljhatalmú megbízottja társaságában utazott a belga fővárosba, nem állhat messze a föltevés, hogy az említett alkalom a nevezett pénzügyintézettel való szervezkedésre van szánva».

Az ügy e szerint a nyilvánosság elé lön tárva, mit Danielik a sikerre nézve hátrányosnak, magára nézve pedig feszélyezőnek látván, iparkodék annak további szellőztetését a lapoknál beszüntetni. S ezek egyelőre el is csendesedtek; az ő nyugtalan szelleme pedig annál munkásabb lön úgy a vázolt kath. bankügynek, mint többrendű más terveinek is előkészítése- s létesítésében. T. i. egyidejűleg más alkotásai is útban valának már.

VIII. Kiválik ezekből a «Szent-László-Társulat», melynek tervéhez, mint fentebb érintve volt, már 1858-ban kérte és nyerte ki Bartakovics érsek javallatát. Tudva lévő, mikép ezen társulat hármass czélja: «a szűkölködő keleti keresztényeknek és ezek közt kivált az eme tájakon letelepedett magyaroknak nevelő, oktató és egyéb jótékony intézetek felállítására és fentartására segítséget nyújtani; továbbá, nevezetesebb hazai vállalatokat, műépítkezéseket, intézeteket gyá-

molítani; s végre a kath. világegyház közszükségeinek fedezéséhez járulni».

A társulat, *Lonovics József* érsek és *Károlyi István* gróf elnöklésük alatt, 1861 május 5-én alakult meg; teljes szervezetét pedig július 4-én nyerte. Az alakuló gyűlést megnyitó elnökérsek elismeri többi közt beszédében, mikép «a Danielik hazafias lelke sugallotta s az ő éles elméje érlelte meg e társulat nagy eszméjét; az ő ismert ügyességű tolla fogalmazta annak szabályait; az ő bölcs tanácsa s erélyes részvéte fogja elősegíteni megfelelő szervezetét is». S a vallási-hazafias társulat, mint tudjuk, e napig áldásosan áll fenn.

Másik nagyjelentékű tárgya ez időkbén gondjainak: hazánk politikai kibontakozása. 1862-ben levelezést folytat ez ügyben gr. *Forgách Antal* kancellárral, kitől június 15-ikéről többi közt e biztatást nyeri: «Ha Isten megtart, hazánk jövőjének biztosítására czélzó terveinket létesítjük; s a püspök úr a kivitelben észszel, erélylyel, tettel döntő szerepet fog vinni».

Nevezetes vállalkozása volt ugyancsak 1862-ben készült «Politikai program-terve» is. Ezen elég terjedelmes dolgozat, 13 §-ban, a *birodalom közügyeinek Ausztria összes népei részvételével való végelerendezését* fejtegeti, azon érdekes kijelentés mellett, hogy «ha a közkapocsról s a birodalomnak fő és talán egyetlen valóságos életkérdéséről, *pénzügyeinek rendezéséről*, gondoskodva leend, a kormányforma másodrendű kérdés, úgy, hogy Ő Felsége az esetben akár az összes 1848-ki miniszteriumot bátran megadhatja a nemzetnek». Az egész programmtervnek ész- és czélszerűségét illetőleg, maga a szerkesztő püspök arról igyekszik meggyőzni a hatalmat: «hogy az a birodalom egységi igényeit teljesen kielégíti; Magyarországnak pedig minden jogait biztosítja; továbbá, hogy minden töredékek közé, melyek a korábbi törvényhozásból még a fölszínen lebegnek, összhangzást hoz; végre, hogy a végleges alakulást a fejedelem minden commissiója nélkül eszközli; mert semminemű retractatiót sem igényel, s éppen azért egy győzelmes párt alakítására teljes és biztos reményt nyújt». S e programmterv (1862) ápril hóban maga helyén be is lön terjesztve; de mivel a benne ajánlott

«Reichsrath ad hoc» a miatt, mert a Reichsrath már állott s ennél fogva a javallott alapon többé összehívható nem vala, el nem fogadtatott.

IX. Ezen messzeható tervezései s alkotásai közben érlelé lassankint a belga kath. pénzüintézetekkel megindítandó actióját is. Megismerkedék már a brüsseli két fő intézetnek (a «Banque de crédit foncier et industriel», és a «Société de crédit foncier international») alapszabályaival; levelezésben áll a pénzüintézetek vezérlelkével, Langrand-Dumonceauval, ki kérvén kéri őt (1863. decz. 18.): szentelné föl befolyását intézeteinek érdekében, melyek Ausztria közgazdaságának fejlesztésére is lesznek hivatva, minthogy Ausztriát a szentszékhez leginkább ragaszkodó kath. hatalmak egyikének tartja. Szándéka t. i. egy, ingatlanokra alapított banknak (banque immobilière) az osztrák birodalomban is föllállítása, melynek alapszabályait, jóváhagyás végett, 1863-iki júliusban a kormányhoz már be is terjesztette. — S őszinte szándékára s emelkedett érzületére vall e derék pénzembernek, a mint 1864. évi február 10-ről Danielikhez írt válaszában szól. «Prædestinált megindítóját szeretné Ön látni bennem egy, a kereszténységre s különösen Ausztriára s a szentszékre üdvös eredményekben gazdag gondolatnak. Erősítve oly emberek által, minő Ön, lehetetlen, hogy vállalatunk ne sikerüljön. Meg fogja azt áldani az Isten, ki ez úton egy eszközzel többet ad egyházának kezébe, hogy segítse, a mivel megbízta, betölteni a világban civilizáló és sociális küldetését.»

Igazán, valóságos lelkesedés, vagy ennél is több: vallásos ihletettség volt az, a mibe ez a két rokonszenves lélek egymást beléringatta. Megragadva a kath. nagy eszméktől mindketten, erősen hittek a sikerben, annyival inkább, hogy őket arra a belga bankok példája már följogosította. Nem mulasztotta el mégis Danielikünk komolyan számot vetni saját tervei kivitelének lehetőségével, s a maga és az intéző hatalmak részére kifejté a kérdést: mi volna a teendő, a belga kath. pénzüintézetek közbejöttével, a katholikusságnak anyagilag is nagygyá, hatalmassá emelésére? Kifejti az eszme kivitelének lehetőségét; az erkölcsi és anyagi biztosítékokat, melyeket Langrand és alkotásai nyújtanak, és végre egy, IX. Piushoz intézendő

kérvény tervezetét, melyben a szent-atyától azt kérnék, hogy Langrand szándékaira nézve elismerését s helyeslését jelen-tené ki, s áldását adná vállalataira. Érdekes, mit ezen utób-bira fektetett nagy súlyról Danielik fejtegetésében mond: «Ha a szentszék» — úgymond — «alkalmas alakban meg-adná az általános impulsust a mozgalomra, mely Belgiumban oly szerencsés kezdetet vőn: kétségkívül sikerrel lehetne vál-lalkozni ugyanazon eljárás módnak az összes kath. országokban is elterjesztésére. Sikerülhetne kölcsönösségi viszonyba hozni az alsóbb rendű kath. bankokat mind, melyek már némely országban fönállnak, a végre, hogy legyen a katolikusok-nak ily irányban is organumjok, pénzintézetök mindenütt, minélfogva aztán a nélkül helyezhessék el pénzüket, hogy ellenségeik hatalmát, erejét növeljék; s végre, hogy minden ország katolikusainak pénzereje viszonyba hozatván, nagy tömegben legyen fölhasználható mindenütt, hol a katolikus érdekek szükségessé teendik versenyét» . . . *

A szent-atyához intézendő kérelmezés személyes benyúj-tására Danielik maga vállalkozék, s ezen missióját Ausztria legfőbb egyházi s világi méltóságaival, a bécsi s brüsseli nun-ciusokkal s több belga és franczia magas állású férfiakkal közölván, azt nemcsak helyeselték, hanem sürgették is. A két nunciusnak, valamint Scitovszky herczegprimásnak iratait, melyekben ügyét s őt magát a szent-széknél ajánlották, 1864. márczius 13-án nyújtotta be Antonelli államtitkárnál; april 12-én pedig, Langrand megbízottja, *Nothomb d'Arton Kamill* által kíserve, latinúl fogalmazott kérvényét is IX. Piusnál. Nagy tisztelettel fogadták ez alkalomból Rómában min-denütt. A «L'Accademia dei Quiriti» tagjává választja, s a vatikánhoz tartozó előkelőségek versenyeznek kitüntetésében.

A pápának, Danielik kérelmezése értelmében, Langrand-hoz intézett irata 1864. april 21-éről, Ferrari pénzügyminiszter

* Megjegyzí még ezekhez: «Fő központnak Belgiumnak kellene maradnia, politikai, társadalmi és földrajzi szerencsés helyzete, gaz-dagsága, katolikus pártjának hatalma s eddig elért kiváló sikerei, meg azon bizalom tekintetéből is, melylyel iránta Francia-, Spanyol-, Angolország és Hollandia katolikusai viseltetnek, a mennyiben tö-kéiket a Langrand által igazgatott bankokban helyezik el.»

levele kíséretében érkezett meg, mely dícséri Langrand érzületét s szándékait; de inti egyszersmind: óvakodjék társaival együtt a gazdagság csábjaitól, s katolikus szellemben vezesse pénzügyintézeteit, hogy az isteni s emberi törvény által egyaránt tiltott uzsorák meghiúsuljanak.

Ettől fogva gyorsan fejlettek Danielik ügyködésének hatása alatt a belga bank s ezzel kapcsolatban a római curia érdekeinek kedvező mozzanatok. A csendben folyt megbeszélések között lassankint egy, a római curia javára tervezett kölcsön kérdése is egész a foganatba vétel határáig lőn rendezve.

Ezen újabb fontos ügyet leghívebben világítja meg *Mazio Józsefnek*, a pápai kincstár igazgatójának, e tárgyban, 1864. május 28-ról, Danielik püspökhöz intézett tudósítása: «A mint önt Lorettóba küldött ænigmatikus sürgönyöm s utóbb Budára intézett levelém útján értesítém, Langrand-Dumonceau biztosította pénzügyminiszterünket, hogy vállalta a kölcsönre vonatkozólag, a szentszék javára, fényes erkölcsi s anyagi diadallal fog sikerülni; s állítja, mikép erkölcsi bizonyossága van az iránt, hogy az egész 50 milliónyi összeget, melynek forgalomba vitele 1864-iki júliusra van tervezve, elhelyezheti al pari, és hogy ez a megszabott két évi időköz alatt megtörténik. Im minő diadal ez máris a kath. egyházra nézve időnkben, mikor más hatalmak kölcsönöket kötnek az al parinál sokkal alantibb áron. S mindez önnek köszönhető, ki oly jól vitte az alkudozást, hogy az ily kedvező egyezsége vezetett . . . Pénzügyminiszterünk bizton reméli, hogy Langrandal egyetértve, működését folytatni fogja Ausztriában és Magyarországon, hogy kölcsönünk ott is könnyű szerrel elhelyezhető legyen . . .»

X. Danielik püspöknek ezen, Európára, sőt az egész kath. világra szóló tevékenysége, ígérkező sikerei s máris roppant moralis hatása folytán, kapcsolatban nagy politikai súlyával, melylyel itthon bírt, egy, nem messze késő, magas fényű jövőt jósolt mindenki. Azonban egyet lép az idő, — s ime a ragyogó pálya egész váratlanul abbaszakad! . . . Br. Augusz Antal 1864-iki június 12-ről már így ír hozzája: «Utóbbi leveled az *új pályáról* (Egerben) magyarázatot vár. Monarchiai

viszonyainkban, s főleg a hazában függő kérdés megoldásánál — ez az én változhatatlan hitem — nélkülüd végczélra vezérelhető mi sem lesz. Soknak kellene változni, hogy nézeteim megváltozzanak.»

S az «új pálya», melyet levelében jelzett, nem volt a pillanat frázisa. Anyagi zavarok érték utól, melyeknek következményei többé föltartóztathatók nem voltak . . . Egy hatalmas mentő gondolat valószínűsítését vette még kísérletbe.

A Róma közelében elterülő malária-fészek, a 18,846 □ hektárra (33,000 □ katasztrális holdra) terjedő «Pontini mocsárok (Paludi Pontine)» kiszáritásának tervezése volt az. A nagyhirű *Ressel Henrik*-, bécsi mérnökkel szövetkezett a nagy föladataira. A fölmérés-, kiszáritás- s öntözhető rétséggé alakításnak költségvetése s a remélhető évi jövedelem kivétele 1864-iki november 2-ikára már mind készen állott, melyek szerint a vállalat végrehajtása 2.700,000 o. ért. frtba került volna; de a rétség aztán 330,000 frt jövedelmet, azaz 200%-et adott volna.

Mind hiába! . . . Az életben minden csak egyszer s utoljára fordul elő. S így, kivált a szerencse kedvezése is. A végzetes vég kezdete jelen volt. Igen is érezve most ezt, még azon 1864. őszén levelével keresi meg a vereskeői birtokán időző kormányzót, *Pálfy Mór*icz grófot, kinél a helytartótanácsból való kilépési szándékát már jelzi. Ugyanezen évi október 20-án, egészségi szempontból, három havi (novembertől januárig) szabadságidőt kér; a következő 1865-iki márczius 9-én pedig helytartósági tanácsosi állásától, saját kérelmére, udvari tanácsosi cízzel, fölmentetik.

Atyai érseke részvétellel fordul levelében hozzá, «ki» — úgymond — «a gondviselés által számára kijelölt útról letérve, messzünnen csillámló bolygó után indult.» Meghívja kanonoki székére, Egerbe. Számosabb előkelőségek közbenjárására a primás is, érseke is óhajtották volna a sülyedezőt megmenteni; de ha tettek is érte valamit, úgy látszik, czélszerűbbnek vélték az orvost követni, ki olykor nem hegeszti be egészen a sebet, nehogy nagyobb bajnak vesse alapját. Ő azonban önmérsékletét megőrizte balsorsában. Nagy belső rázkódás, — ez szerzi meg gyakran és állandósítja a lélek

egyensúlyát és hozza meg annak komoly belátását, mikép az élet változó viszonyai között ugyanaz az arcz, az a homlok, — ez méltó megjelenése a keresztény bölesnek.

Szerencsétlen is tudott lenni.

Sőt visszavonulása első évét (1865) még a fővárosban tölti, hol az időviszonyok által fölhíva, úgy a társadalmi, mint a politikai téren fokozott tevékenységet fejt ki. Ekkoriban, január 23-án, tartja a budai városház tanácstermében az általa lelkesedéssel fölkarolt «Templomsegélyző egyesület» alakító gyűlésén a pest-lipótvárosi és a budavári templomok érdekében ragyogó beszédét. Hasonló buzgalommal vetetgeti latba politikai nézeteit s befolyását. Érdekes adatokat szolgáltatnak erre Bécsben időző barátjának, báró Augusznak, hozzá intézett levelei. Ezek egyikében írja Danieliknek, hogy Pestről vett válaszából, a legutóbbi kihallgatás alkalmával, részleteket olvasott föl Ő Felsége előtt, mit igen kegyesen fogadott. S úgy látszik, ezen barátjával gyakran s együtt érintkezének Deákkal is a kiegyezési kérdésben. 1865-iki ápril 23-ról azonban már panaszolja levelében Augusz, hogy az anyagot, melyet a holnapi kihallgatásra Danieliktől utasításképp várt, mellőzi ez, s elhallgatja utóbbi válaszában. «Az audientia» — úgymond — «e szerint holnap csak bizonytalan hatású lehetend, hacsak várt telegraphi feleleted a kerékvágásba nem billent, melyen bizalommal haladhatnék.» Mutatja ez, mily teljesen a Danielik politikai gyámsága alatt állott ez a barátja! És még ennél is jellemzőbben, a hol 1865-iki július hóban a báró ezt írja: «Én természetesen M hoz és S hez se szóval, se tettel nem közeledhetem; és ha erre indítatva lennék, tudtod nélkül nem teszem.» A két barát politikai útjai azonban ekkor már egymástól egészen elágaztak.

Langrandékkal való jó viszonya visszavonulása ezen első idejében még fönnállott. *Dessewffy Emil* gr., Akadémiánk akkori elnöke, 1865. tavaszán még azon kérelemmel fordul Danielikhez: «eszközölné ki Langrandnál, hogy az akadémia palotájának építési költségeihez, nagy magyar birtokai áranyában járúljon, megjelölván levelében azon várakozását is, hogy mivel a belga bank 180,000 holdat bír hazánkban, s a

consortium utóbbi nagygyűlésén 20% osztalékot adott részvényeseinek: szépen fogna cselekedni, ha az akadémia chemiai laboratoriumát, mely 4000 frtba fog kerülni, föllállíttatná, s a palota építéséhez is egy pár ezerrel járulna.»

Mennyire mentek azután Danielik s Langrand terveikkel, — erre a következett évek adják meg a választ. Már mielőtt ismeretséget kötöttek, vásárlott Langrand hazánkban földeket, de a gödöllői, hatvani s szent-lőrinczi nagy uradalmakat csak 1864-iki május 1-én — tehát már az együtt tervezés idején — vette meg. A kath. bank alapítása azonban nálunk is, Ausztriában is, elmaradt. Valószínű, hogy kevéssel a magyar földek megszerzése után kezdé már fölérezni Langrand az őt is fenyegető veszélyt. S csakugyan nem éppen sokkal utóbb, az ő összes kath. pénzüzeteti is, állítólag a hiányos kezelésnek, s még inkább a Rothschild-ház contreminirozásának estek áldozatul.

XI. Danielikünket 1865-iki december 18-án már Egerbe áttelepedve találjuk, honnét azonban néhány hét múlva barátjához, az akkori préposthoz, Jászóra vonúl el. Jobb helyre sem találhatott volna. Mert noha a reménytelenség érzetével vonúlt félre: a részvét s tisztelet, melyek itt körülvették, nagyot enyhítettek fájdalmain. Hamar magához és azon mentő gondolatra térve, mikép, ha a remény elvész, fönmarad a kötelesség: a tudományban és irodalomban kereste s lelte föl vigaszát. 1866-iki februárban érkezett Jászóra, s júniusban már «A Prémontréiek» czimű koriratának (kinyomva 518 nagy nyolczadrét lap) kéziratát küldte az egri sajtóba, hol *Bartakovics* érsek költségén még azon év folytatában megjelent, — a kritika osztatlan magasztalásait s azon kitüntetést vonván magára, hogy a következett év elején a francziák is lefordíták azt nyelvökre.

Jászón is, Egerben is, hova pár hónapra vissza-visszatért, sűrű politikai levelezésben állt többekkel,* de kivált Kemény-

* E nemű s másféle, igen széles körben vitt levelezéseiből a hozzá szólóknak egy pár száz darabját őrizte meg. A tárgyukra, vagy csak írójukra nézve érdekesebbekből hasznosnak találjuk az egyik-másik iránt most, vagy majd talán később időkben érdeklődők ked-

nyél. Eszmeeseréik ekkor leginkább a *kiegyezés* körül forogtak, a miben Danielik folyvást bizott; Kemény nem. 1866. január 1-ről sötét hangulatban ír ez Jászóra: «Higyje meg, végünk van!» — kiált föl egy helyütt. — «Oly zivatar jön a nyakunkra, milyenről képzeletünk sincs» . . . Pár hó múltán javúlnak báró Kemény kilátásai is, s közli Deákkal a jászói biztató nézeteket. Ez időtájt, 1866. őszén, küldé be Keménynek a «Vezéreszmék az egyházpolitikai és tanulmányi ügyek elintézéséhez» fölíratú jeles cyklusát. Vezércikkeket küld a «Pesti Hirnök»-nek, sőt az «Idők Tanúja»-nak is, míg 1867-ben megint egy nagy katolikus lapot tervez Török Jánossal Pesten, hová, mióta barátja, *Répásy József*, jászói prépost elhunytával (1867) Egerbe végleg visszatért, el-ellátogatott.

Az új lap megint nem jöhetett létre. A kiegyezés, — az megtörtént; de úgy, hogy oka volt, Keménynyel együtt, félni a reactiótól. Az izgatottság ugyanis nemhogy csillapodott, de sőt növekedett Deák és pártja ellen, annyira, hogy a kiegyezés

véért egynehányra annálinkább rámutatni, mert arra vannak szánva, hogy az egri érseki lyceum irattárában föntartassanak. Az említésre méltóbbak írói több (t.) vagy számosabb (sz.) levéllel ezek: br. Augusz Antal, sz.; Armellini Torquatus jezsuita író (Róma); Bartakovics Adalbert érsek sz.; Bartal György ifj., Bice Romeo (Tivoli), Bülow János (Berlin); Canelot tudós (Páris); Cantu Caesar író (Milano), t.; Casanova Filippo vatik. hivatalnok (Róma); Csajághy Sándor püsp. író; Czinár Mór író; Danielik József író, sz.; Deák Ferencz, t.; gróf Dessewffy Emil, t.; báró Eötvös József, Falk Miksa, t.; Flóra (Majthényi) írónő; Fogarassy Mihály püspök író; Gyulai Pál, t.; Haas Mihály püspök író, t.; Haynald Lajos érsek író, t.; Hollók Imre író, Ipolyi Arnold, sz.; Ilucz-Oláh János, sz.; Jókai Mór, gr. Károlyi István, Kecskeméthy Aurél, báró Kemény Zsigmond, sz.; Kerkápoly Károly, t.; Kubinszky Mihály püspök író, Langrand-Dumonceau, t.; Lányi Károly író, Liszt Ferencz, t.; Lonkay Antal, sz.; de Luca Ant. nuncius, t.; *L'Univers* szerkesztősége (Páris); Mazio József pápai kincstárnok (Róma), t.; Migne Abbé, író (Páris); Nothomb d'Arlon Kamill (Brüssel), t.; Pálffy Mór, t.; Pauer János püspök író, Perger János püspök író, t.; Ranolder János püspök író, Révész Imre (Debreczen); Roskoványi Ágoston püspök író, t.; Scitovszky János hercegprímás, sz.; Simor János püspök, t.; Szaniszló Ferencz püspök író; Toldy Ferencz, t.; Török János író, t.; Vida Károly író, t.; Weinhofer József író, t.; stb.

s a koronázás közti időben halállal fenyegetőző névtelen levelek nyugtalaníták Deákot s a kiegyezés főtényezőit. S méltó aggodalmakat kelthetett az «1849. ápril 14-ike» című titkos lap is, mely valóságos hadjáratot indít vala Deák és politikai felei ellen.

E nem várt politikai helyzetek csak ingerül szolgálhattak arra, hogy a kiegyezés után még buzgóbban csatlakozzék a politikai közrehatás munkájához. «A megyék rendezéséről» írt kiváló czikkei; majd a szlávjaink mozgolódására irányzott «Vihar egy pohár vízben», és kivált «A jövő politikáját» tárgyaló fejtegetései országos föltűnést keltettek. Ez utóbbi tárgyban közlött ciklusának II-ik száma, hol Poroszország agitatói irányában álláspontunkat constatálja, oly rendkívüli hatást gyakorolt, hogy — mint Kemény jelenti neki — «valóságos diplomatikai háború látszott miatta kerekedni. Bismarck dühöngött, minisztereink megszeppentek, s a külföldi sajtó még Deák híres «husvéti levelével» sem foglalkozott oly idegesen és tartósan, mint a mondott vezércikkkel. Ekkor (1868. május) ejtette el Kemény a megjegyzést barátjáról, hogy «még hatalmasabb talentumot tüntet most föl, mint a korábbi időkben».

Ez a fokozott munkásság, valamint a hazai viszonyok és személyes helyzetei is erős izgalomban tartották Danieliket, mit magánleveleiből látván egyik barátja, az irodalomra tereli figyelmét s inti őt: «Hagyjon fel a politikával! Oly emberre nézve (mint ő), kit nagyra törő szellem mellett hevesebb véralkat s erősebb képzelő tehetség ural, a politika valóságos átok. Mert ez az a tér, hol folytonos önámításban s csalódásban él az ember, míg végre, legtöbbször üres kebellet tekinthet vissza elfecsérelt életére. Egészen más tér a tudomány. Itt verejtékkal dolgozunk; de munkánk biztos gyümölcsöt hoz magunk és mások számára».

A «Pesti Napló» 1869-ben a «Századunk»-kal egyesülvén, br. Kemény elbetegesedése miatt, a főszerkesztői név megtartásával, a felősséget a «Századunk» volt szerkesztőjének, *Urváry Lajosnak* adta át. Ettől fogva Danielik czikkei a «Napló»-ban annyival inkább megritkulnak, mert erős köszvényes lábfejás kezdi gyötreni. Ez időkből jöttek mégis

a Pesti Naplóban : «A primás és az interconfessionalis törvények» (I—II. 1869); továbbá «A tetszvényjog és róm. kath. püspökeink» (I—III. 1871); «Az új dogmáról» (1871) stb. cikkei, mely utóbbiban a «csalatkozhatlanság» hitcikkét világítja meg.

Attól fogva, hogy br. Kemény 1870-ik őszén egészen megszűnt a «Pesti Napló» vezetésére befolygni, barátja, néhai társunk is visszavonult lassankint a journalistikától s irodalmi munkásságával majdnem kizárólag a tudományos térre lépett át. Elvonultságában sem mondotta soha, hogy — elég! Időnkint megjelent tőle egy-egy értékes cikk az «Egri Egyházmegyei Közlöny»-ben, az «Új Magyar Sion»-ban, s a «Budapesti Szemlé»-ben; vagy mint az egri jog-lyceum igazgatójától, külön füzetekben, egy-egy jogtudományi tanulmány — egész 1883-ig, midőn főpásztora június 9-én a maga helynékévé nevezte ki. Ugyancsak emez évi május 28-dikán azon kitüntetésben részesül, hogy a képviselőház «közoktatási bizottságá»-nak elnöksége többrendű kérdésben véleményét kéri.

Legvégső nyilvános szereplése 1885-ki márczius 26-ikára esik, midőn a főrendiház átszervezése forogván szőnyegen, mint eladdig ezen ház tagja, a címzetes püspökök meghívási jogának védelmére fényes beszédben áll vala fel.

XII. Danielik János emlékét irodalmunkban számosabb műve fogja fentartani. Kár, hogy nagy számú kisebb dolgozatainak, vezér- vagy tárcza-cikkeinek, bírálatainak, apróbb, de mindig becses értekezéseinek jegyzékét teljesen összeállítani alig lehet, miután ezeket csak nagyritkán jegyezte alá nevével vagy csak álnévvel is, hanem egyes betűkkel vagy épen semmivel.

A) *Önálló munkáit* ismerjük s a következőkben jegyezzük fel:

1. A kath. egyházi javak- és alapítványokról, tulajdonjogi tekintetben. Irta Danielik János rozsnyómegyei áldozópap. Pest (Beimel), 1848. 8r. 37 l.

2. Columbus vagy Amerika fölfedezése. Irta Danielik Nep. János, egri kanonok, sajó-szentpéteri cz. prépost, pápa ő szentsége t. kamarása, bölcsész tudor s a Sz.-István-Társulat

alelnöke. Kiadja a Sz.-István-Társulat. Pesten, 1856; n. 8 r. VI, 406 l. (Egy térképpel s Columbus arczképével.)

Második kiadás ugyanott. 1857.

3. Magyarországi sz. Erzsébet élete. Pest, 1857. A Sz.-István-Társulat kiadása. k. 8 r. 141 l.

4. A történet szelleme. Történet-bölcselemi értekezés. Irta Danielik János. (A pesti egyet. hittani kara által jutalmazott mű.) Emlékkönyv, II. Pest. (Müller E.) 1852. n. 8 r. 1—75 l.

Ugyanaz, külön kiadásban. Pesten (Herz Ján.) 1857. n. 8 r. IV és 139 l.

5. A bölcselet számára igényelt szabadságról és függetlenségről. Akadém. székfoglaló érték. Pest, 1860. n. 8 r. 22 l.

6. Történeti tanulmányok. I. kötet. A Prémontréiek. Korrajz. A keresztény műveltség középkori munkásai méltánylásaúl. Eger. 1866. I—VI. n. 8 r. 516 l. (A további kötetek elmaradtak.)

7. Jelenetek az egyházi beigtatás joga és módja felett vívott harczokból. Danielik Jánostól. Esztergom, 1870. Külön lenyomat az «Uj magyar Sion»-ból. Esztergom (Horváth E.). 1871. n. 8 r. 116 l.

8. Néhány szó XIII. Leó pápa ő szentségének 1879. aug. hó 4-én kelt apostoli körlevele méltánylásaúl. Olvasta az «Egri egyházmegyei irodalmi egylet» 1880. jún. 4-iki közgyűlésén Danielik János. Eger, 1880. n. 8 r. 34 l.

9. A jog alapja és kútforrása, tekintettel a scholastikusokra. Olvasta az egri érseki joglyceum 1880—81. tanévi zár-ünnepélyén, jún. hó 15-én, Danielik János, joglyceumi igazgató. Eger, 1881. 8 r. 39 l.

10. Adalék a «Néhány szó XIII. Leó pápa ő szentségének 1879. aug. 4-én kelt apostoli körlevele méltánylásaúl» című értekezéshez. Irta önigazolásaúl Danielik János. Eger, 1882. n. 8 r. 40 l.

11. Középkori államtan, tekintettel a scholastikusokra. Olvasta az «Egri egyházmegyei irod. egylet» 1881. júl. 7-iki közgyűlésén Danielik János. Eger, 1881. n. 8 r. 52 l.

12. Középkori államtan. II. Rész. A hatalom- és alkotmányról. Irta Danielik János. Eger, 1882. n. 8 r. 74 l.

B) *Értekezései* közül nevezetesebbek :

1. A speculativus rendszerekről a theológiában, különösen iskolai kézikönyveinkben. Emlékkönyv. I. Pest (Müller E.) 1852. 81—109. l.

2. «A XIX. század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra. Irta br. Eötvös József». (Könyvismertetés). Emlékkönyv. I. Pest, 1852. 312—320. l.

3. «Le Ver Rongeur des sociétés modernes ou le paganisme dans l'éducation. Par l'abbé J. Gaume. Paris, 1851. (Könyvismertetés). Emlékkönyv. I. Pest, 1852. 324. l.

4. «Elmélkedések a magyar nemzet viszontagságainak története felett. Irta Vida Károly». (Könyvismertetés). Emlékkönyv. II. Pest, 1852. (Lukács László.) 291—299.

5. A Bold. Szűz szeplőtlen fogantatásáról. Pázmányfüzetek. 1855.

6. Révai Miklós emléke, eredeti levelekben. Kilencz levél Martonffy József-, erdélyi püspökhöz, 1800—1805. «Hazánk». 1858. 358. l.

7. A zárdakérdéshez. Egri Egyházmegyei Közlöny. 1869. 10. lap.

8. Nevezetes férfiak ítéletei a szerzetes rendekről és a saecularisatio következményeiről. Ugyanott 12. l.

9. Nevezetes férfiak ítéletei azon ürügyekről, melyeket a világhasítás igazolására felhozni szokás. Három közlemény, u. ott. 1870.

10. Róma a középkorban. Gregorovius után. Budapesti Szemle. 1873. I. 265. l. II. 225. l.

Különösen az általa szerkesztett «Religió»-ban jelentékenyebbek :

a) Ipolyi Arnold «Magyar Mythológiájának» ügyében. 1855. 28—35. szám. b) A műveltségről. c) A protestantismus-, mint észvallás- és arany szabadságról. d) Kis ismétlés nem árt. e) Don Nicola Mazza. f) A schweizi külön szövetség és az iskola. g) Az állami tetszvényjognak eltörlése Ausztriában. h) A classikai irodalomról gymnasiumainkban. i) A keresztény szeretetről stb.

Értekezéseihez csatlakoznak a «Pesti Napló»-ban közzétett nagy számú vezér- és tárcza-cikkei, valamint a «Pesti

Hírnök»-ben, a «Sürgöny»-ben, az «Idők Tanúja»-ban stb. megjelent politikai és tárcza-dolgozatai, melyek azonban többnyire a névtelenség alá rejtőzvé, csak részben ismertek. Kiemelendők ezek közül :

«Vezéreszmék az egyházpolitikai és tanulmányi ügyek elintézéséhez» (P. N. 1866).

«A megyék rendezéséről». Több számból álló cycilus. (P. N. 1867.)

«Vihar egy pohár vízben». U. o.

«A jövő politikája». I—II. (P. N. 1868.)

«A német lövészegyletek gyülekezete Bécsben. (P. N. 1868.)

«A Tisza vidékéről» cz. keltezett cikkei.

«A primás és az interconfessionalis törvények». I—II. (P. N. 1869.)

«A tetszvényjog és róm. kath. püspökeink». I—III. (P. N. 1871.)

«Az új dogmáról». (A csatlatkozhatlanságról. P. N. 1871.)

Itt említhetni végül a «Politikai Programm-Terv» cz. dolgozatot (I—XIII. szakasz), mely kéziratban van fenn.

C) *Beszédeiből.*

1. Egyházi beszéd, melyet Zrínyi Miklós és társai dicsőséges eleste emlékezetén rendezett gyász istenitiztelet alkalmával Szigetvártt, szept. 7-én, 1847. mondott Danielik János. Pécs, n. 4 r. 1—15. l.

2. Egyházi beszéd, melyet a «Jó és olcsó könyvkiadó társulat» 1852. aug. 22-én tartott első nyilvános egyházi ünnepén, az egyetem templomában, mondott Danielik Nep. János, egri főkapitánybeli kanonok. Pest, 1852 (Müller E.), n. 8 r. 1—22. l.

3. Ürményi Ferencz emléke. Egyházi beszéd, melyet az üdvözült fölött a Vaálon, 1858 ápr. 15-én megtartott gyász-istenitiztelet alkalmával mondott Danielik János, egri kanonok, a Sz.-István-Társulat alelnöke. Pest, 1859. k. 4 r. 1—22. l.

4. Beszéd a «Sz.-László-Társulat» alakító közgyűlésén. Sz.-István-Társulati Értesítő. Eger, 1861. 3—4. sz. (A társulat alapszabályaival együtt.)

5. Alelnöki beszéd, a Sz.-László-Társulat központi vá-

lasztm. gyűlésén. Sz.-István és Sz.-László-Társulati Értesítő. Eger, 1861 (okt. 7).

6. Két rendbeli előadás, melyet a Sz.-László-Társulat központi választm. gyűléseiben 1861. évi október 1-én és 1862. évi február 4-én Lonovics József érsek ő excjának elnöksége alatt tartott Danielik János, a társulat alelnöke. Pest (Emich G.), 1862. 1—37. l.

Ugyanez *németül*. Megjelent ugyanakkor. 1—39. l.

7. Alkalmi beszéd, melyet a «Templomsegélyző Egylet» alakító gyűlésében, a pest-lipótvárosi és budavári templomok érdekében, a budai városház tanácstermében, 1865 jan. 23-án tartott Danielik Nep. János, vál. pristinai püspök, az egri főkáptalan éneklő-kanonokja, sajószentpéteri címz. prépost, a magy. kir. helytartótanács tanácsosa s a magy. tudom. akadémia tisz. tagja. Pest (Emich G.), 1865. 1—24. l.

8. Elnöki beszéd, melylyel Danielik János, cz. püspök és egri olvasó-kanonok, az egri Sz.-László-Társulat 1869. decz. 19-én tartott közgyűlését megnyitotta. Eger, 1870. n. 8 r. 1—8. l.

9. Üdvözlő beszéd a hg. primáshoz. Egri Egyházmegyei Közlöny. 1873.

10. Danielik János, pristinai címz. püspök beszéde a főrendi ház 1885-ki márcz. 26-ki ülésében. Eger, 1885.

Ide sorozhatók még számos alelnöki nagyszabású s ragyogó beszédei, melyeket a Sz.-István-Társulat közgyűlésein mondott s melyeket a társulat évi «Tudósítványai» s «Jegyző-könyvei» tartanak fenn.

Irodalmi munkásságának teljességéhez tartoznak végre: kiadásai, szerkesztése és zsengei.

D) *Kiadásai*: az «Emlékkönyv» két erős kötete. Mindkettő Pesten (Müller E.), 1852. I. köt. n. 8 r. VI és 400 l. II. köt. 450 l.

E) *Szerkesztése*: a «Religio» 1848—1856. folyamai.

F) *Zsengei* mind a pesti központi papnövelde magyar iskolájának évi «Munkálatok» cz. kiadványában jelentek meg. Ilyenek: a) A természeti religió fogyatkozásai. Pest, 1838. b) A sz. Atyák. Cailon után. c) A religiói vitatkozásoknak vége. d) Az egyház, katolikus értelemben. e) Erkölcsi

képek, levelekben. *f)* Egy-két szó «Magyar iskolánkról». 1839.

Danielik *összes iratai* — épen azon szerint, a mint a tud. Akadémia őt, művei alapján, 1858-ban *második* osztályába beválasztva, kitüntette: a *bölcséleti, társadalmi és történeti* tudománysszakok körébe esnek, melyekhez még nagyszámú alkalmi *beszédei* sorakoznak.

Bölcséleti műveiből «A történet szelleme» cz. értekezése magaslik ki, mely «Emlékkönyve» (II. 1852) után öt évvel (1857) külön kiadásban is részesült. Annak bebizonyítását tűzi itt maga elé a szerző, mikép az emberi nem történeti viszontagságait egy személyes lénynek gondviselése és pedig az erkölcsi világ természetéhez és szükségéhez képest eleve megállapított *általános* terv szerint intézi. A művet széles ismeretkör s gazdag tanulságok becsesítik. Ugyan e szakkörben «A bölcsészett számára igényelt szabadságról és függetlenségről» szóló, akadémiai ismert székfoglalója (1860) válik még ki leginkább értékével.

A *társadalmi* tudománysszakokban csak rövid füzetes munkái maradtak fön, melyeket részint az egri joglyceum ünneplésén (pl. «A jog alapja és kútforrása»); részint az egri egyházmegyei irodalmi egyesület nagygyűlésein (pl. «Középkori Államtan» I. II. stb. olvasott.

Legtekintélyesebb szellemi hagyatéka a *történelmi* szakba tartozik. Ide sorakozó munkái megjelenésök rendjében: «Columbus, vagy Amerika fölfedezése», — több szempontból, de kivált az oly momentumokban gazdag mű, melyek a nagy és polgárosító eszméknek, s a vallási és polgári erényeknek *tettekben* szemléltetésére alkalmasak. Mint minden történet-író, vagy — közelebből véve — mint Columbus világtörténeti cselekvényének számtalan más leírója, kívülről nyeri ugyan írónk is művének anyagát; a fölfogás sajátos újsága azonban, valamint az események önálló megítélése, a megragadó leírások s jellemrajzok, a műnek külső rendje s belalakítása, és végre — nem tudni: a gondolatokban-e, vagy a szavakban ékeesebb előadás, — ezek az ő sajátjai. — Továbbá «Magyarországi Szent-Erzsébet» a szintén járt-utú történeti rajzok egyike, melyről az elviselt külsőt lefejtetni, s melyet a

nélkül, hogy a lényeg csorbúljon, vagy az igazság szenvedjen, mintegy egészen újjá alkotni: csakis oly kéznek, a milyen írónké, sikerült.

Kiváló történeti műve «A Prémontréiek» című mesteri korrajz. Azon kifejezett czállal készült munka ez, hogy a keresztény műveltség középkori munkásait méltó ismertetésben mutassa be nálunk is, hol a hasonló irodalmi műveknek oly nagy híjával vagyunk. Es oly kitűnően teljesíti ezt, hogy — mint megjegyezve volt már — az e nemű koriratokban gazdag francziák is siettek azt irodalmukba átültetni. A nagy lelki megrendülés után, 1866-ban, mint igaz gyöngyét a sérült kagyló, jászói csöndjében, a történeti kútfőkbe süllyedve, de pihenőnek, a méhtenyésztséssel is elidőzgetve, nem több, mint három hónap alatt alkotta meg ez értékes művét, — tele tudománynyal, az előbb kevéssé, vagy éppen alig ismert adatok halmazával, új és meglepő eszmékkal, életeleven rajzokkal, a választékos és tömör előadás mintahelyeivel. Művét, a szerzetes-élet első indokaira mutatva, ilykép vezeti be: «A római polgárisult világ erkölcei megszorítottak egy időben néhány istenfélő lelket. Kiköltöztek hát belőle, jótékonyabbnak találván az enyészetet, melyben annyi morál rejlik, az életnél, melynek mécese még csak a romlott sziveknek ég» . . . Méltán csatlakozik e szakbeli alkotásaihoz: «Jelenetek az egyházi beigtatás joga és módja felett vívott harcokból» című nagyérdekű összeállítás; valamint végre «A katolikus egyházi javak és alapítványok tulajdonjogi tekintetben» című első önálló munkája, melynek kérdését utóbb a katolikus bankok alapításával gyakorlatilag is megoldani törekvék.

* * *

És ezekben, ts. Akadémia, határához értem néhai tiszteleti tagtársunk *cselekvő* életszakának.

Kevésbbé fogja keblünket emelni életének már teljesen *szenvedő* alkonya.

Végső évtizede folytában csak éltesebb lett már; jelesebb, munkásabb, hasznosabb többé nem. Itt is látszott, mikép szivünknek, fejünknek nincs leszerelőbb ellensége az évek-

nél . . . Be sem érte még hetvenedik évét, s 1886. elejétől elhunyt a napjáig élete már nem is élet, csak tenyészés vala. Nem volt már ekkor képes a második pillanatra visszaemlékezni, nyomon eszmélkedni, megkezdett szólását befejezni, s elvégre az előtte megjelenő jó barátot fölismerni. A mint öntudatlanul kezdte élni az életet, éppen úgy készült kilépni is abból; így folyt össze életében a kezdet és a vég . . . Halála mint szabadító angyal jelent már meg, hogy levegye válláról a keresztet és jótetteinek diadaljeléül sírjára tűzze le.

Mert sok jót, sok szépet tett, — és még többért, nagyobbakért volt kész föláldozni nappalát-éjjelét, munkaerejét, vagyónát, s — mondhatni — nevét s egész magát.

De mivel életútját tévedések nélkül bejárni ő sem tudta, neki is a világ zsoldja járt ki . . . Mikor embertársunk már mind a két szemét behunytá, rendszerint mi is behúnyjuk — az egyiket, s hallgatunk. De a mi sírba szállott halottunkról egynémely szó maig sem hallgat el.

Sokat szerettek úgynevezett «lukullusi lakomáiról» beszélni. Nos hát jómódú magyar házainknál nem volt-e csak néhány évtized előtt is otthon a vendégszerető asztal? . . . És a vendégségek, melyeket ő br. Keménynyel együtt — mivel szerettek a vidám társaságot — barátaik kedvéért, inkább többször, mint sokakért, rendeztek: nemhogy fényes tékozlást, de még csak nem is gazdag megvendéglést jelentettek csupán; hanem politikai és társadalmi mozgalmat egyszerűsmind. Sok jó eszme, sok terv szülemlett ottan meg; míg másfelől nem egy nyomott anyagi helyzetű írónk, tudósunk, s nem egyszer részesült szivességükben ilyenkor, kik más alakban támogatást tőlük se nem kértek, sem el nem fogadtak volna.

Im tehát, a magyar szivesség mellett, a hazafias czélok, jótékonyság, a szellem és nemes kedély érdekei képezték lakomáinak tisztos háttérét.

Hanem oly állást foglalt el, melyen a társadalomnak nemcsak *kedvét*, hanem *szemét* is ki kellett volna elégítenie. Nem lett volna nehéz a tetteire figyelők ítéleteit az elhuzodás nélkülözései- s mérsékleteivel elnémitania; de semmi sem egyezik inkább az emberi természettel, mint a mi Danielik-

nek kiváló tulajdona volt, — a *bőkezűség*. Ez az, a miben nem eléggé ügyelt arra, hogy szive, jótékonyága és talán dicsvágya nagyobb ne legyen soha, mint okos akarata. Tévedés volna mindazáltal anyagi rövideégeit ezzel hozni kapcsolatba. Sokkal inkább áldozatkészségére, a tulajdon-joggal bírt, de hét éven át 3—4000 forint ráfizetéssel szerkesztett «Religio» kiadásaira, nagy és költséges utazásaira, s ritka jószívűségére kell gondolnunk. Senki sem fordulhatott segélyért hozzá, hogy a tőle telhetett támogatásban ne részesítette volna.

Szerencsére, volt rá idő és mód, hogy életfolyásának bonyolatai elköltözése előtt mind megoldást és kiengesztelődést érjenek. Egyetlen élőnek nehéz száva sem zördülhetett meg az elköltözöttnek koporsófüdelén.

Sikerre nem vezetett terveit sem kerülhették ki számoknak kedvezőtlen ítéletét, s közöttük olyanokét is, kik sem örökbecsű irodalmi műveket, sem Szent-László-Társulatot, sem egyéb, századokra kiható jótékonyág emlékeit nem hagyományozzák magok után. Danielik erősen vérmes mérseke, örök-munkás, nyugtalan szelleme, s magasan repkedő képzelme olykor, a mint láttuk, szokatlan mérvekben állíták eléje eszméit s terveit. De ezek az emberiség millióira voltak számítva, — s ez elég! A sors kedvezése nélkül a lángesz számítása, a rendíthetlen akaraterő, munka, kitartás — mind csak szárnyaszegett, meddő.

Ott vannak azonban moldvai s bukovinai csángó-magyar véreink, kik e napig élvezik alkotásainak áldásait; érzik egyházi ódon műépületeink, és magok, a katolikus egyház nagy céljai, melyekre a mondott társulat ki-kijuttatja időnkint áldozatait. Ott van a Szent-István-Társulat saját palotája, melyet ha nem ő szerzett is, megszerzését ő kezdeményezte, sőt midőn e célra, 1861-ben, a gyűjtéseket megindítá, annak megvalósításához az első foganatos lépéseket is neki kell köszönnünk.

Egyik nemes és hasznos vonása volt: a jeles ifjú erőknék, főkép az egyháziaknak, pártolása. Egy kis sereg telnék ki azokból, kiket egykor, mint a «Religio» szerkesztője, s utóbb mint a Szent-István-Társulat alelnöke, az írói pályára bátorított, s azon, tanácsaival, segédkezésével emelt, s a kik közül

utóbb váltak olyanok is, kik megelőzték az egyházi pályán mesteröket.

S végre mint kiváló magyar tudós és író, s mint egyháznak s hazájának is hű fia, méltó elismerését és tiszteletét érdemli mindazoknak, kik előtt a polgári erénynek becse van. Elhunytával főpásztora, dr. Samassa József érsek, szint oly fényes, mint kiérdemelt szavakba foglalja emlékezetét megyei papságához intézett körlevelében, mely mintegy ilyképen szól: «Lelki tulajdonokban és ismeretekben egyaránt kitűnő férfiú vala. A tudományokra maga a természet hívta őt. És ezen kedvező természettel s gazdag tehetségeivel annyi szorgalmat egyesíte mégis, a mennyit egyesítenie szükség az olyannak, ki minél szűkebb tehetségekkel bír, annál több szorgalommal él, hogy mind szorgalomban fölülmúlja a tehetségeseket, mind tehetségekben a szorgalmasokat. A tudomány legtöbb ágában kiművelve, élete nagy részén minden gondját, minden munkásságát egyháza méltóságának s szabadságának megszilárdítására s igazai- s jogainak védelmére fordította. Ily igyekezettel kiadott könyvei s nagyszámú értekezései a tudomány bősége, a nagy eszmék sokasága, a gondolatok ragyogása, az élelmű fejtegetések, nagysúlyú érvek s érvelések, mesteri előadás és a nyelvnek is ritka szépsége és választékossága által tündöklének.»

S első sorban csakugyan egyháza részéről illeté őt meg az elismerésnek e fényes szózata, ki betöltött állásain, valamint az irodalomban, nagy terveiben, s nem ritkán politikai czikkeiben is mint kiválóan az egyház munkása jelent meg. Dolgozatainak legjelentékenyebb száma, s mondhatni, legjelesebb része az egyházi térre esik. De egyháza szeretetével a honszeretet is együtt s egyenlően élt szívében. Tudta, hogy ha az egyiknek messzebb terjed is mint a másiknak hatásköre: központja, érdeke, végső menedéke mindkettőnek ugyanaz, sőt ugyanazok polgáraik is, — gyermekeik teste-lelke egyben.

Mint ember, mindenkire nyájas, részvevő, szeretetre méltó; nemes, eleven kedélyű, emberszerető, mindig készséges adakozó. Tévedett ő is; de tévedünk mindnyáján . . . És ha legkevésbé botlik is, ki bátran lép előre: ez mégsem lehet az, ki még csak keresi az útját . . .

Azt tanítja egyik iratában, hogy «a földi halhatatlanság nem keresztény eszme»: és mégis oly messze ható eszmék valóítását kísérlette meg, mintha kényszeríteni akarná a világtörténelmet, hogy egy örök lapját tartsa fönn számára. Noha másfelől minden arra mutat, hogy kevesebbet törődött saját személyes érdekeivel, mint a közügyekkel, s inkább volt akármí, mint önző, — hasonló a bolygó-csillaghoz, mely minél gyorsabban fut a nap körül, annál lassabban forog maga körül.

Külső megjelenése tekintélyes vala. Szálas, erősen megtermett alak, rendkívül magas homlokkal; ritkás, de még csak alig őszülő hajzattal. Arcza színes, kifejezésteljes, — szüntelen mosolygó, égő s révedező szemekkel, melyek az eszmélkedő lélek nyugtalanságát, vagy még inkább annak kifejezését kölcsönzik tekintetének, mintha akkor, midőn ajkai még tova röpönt gondolatát tolmácsolják, szelleme már újabb eszmékre lebbent volna által. Társalgása közben nem ritkán tapasztalható volt, hogy kérdésére adott választunkat már meg nem figyelte, sőt nem is hallotta . . .

Mikor elhunytának híre terjedt itt a fővárosban, hol oly sokan ismerték, s a messze vidéken és a haza határain túl is: számtalanokban keltett megilletődést az egykor európai szereplésben forgott, országos tekintélyű férfiú fényes szellemének kialvása. Csak a kik nyugtalan szellemét a múltban, végső két éve folytában pedig gyászos hanyatlását ismerték és látták, kívánhaták — kiengesztelődve árnyéka fölött — lelkének a *nyugalmat*. Vére, szelleme és sorsa által egyképen arra volt szánva, hogy csak ritkán élvezzen nyugalmat mindaddig, míglen az időt a csendes örökkévalósággal összekapcsolható.

Az élet színpadáról nem csupán fényes címekkel, hanem nagy hírnévvel is lépett le, mely, mint az árnyék, hol előtte, hol mögötte állott, de sohasem — fölötté. Híre nem volt nála nagyobb soha. Nemcsak egyháza, hanem az irodalmi s tudományos világ is méltán nagy halottját gyászolható benne, — és azon számosak egyszersmind, kik mint jóltevőjüket szerették, s kiknek, noha elköltözött, sokáig jelen lesz, s bár meghalt, élni fog emlékezetében.